

DƯƠNG HỮU THẠ

Sinh ngày: 10.5.1912

Mat thang: 5.1989

Que quan: Xã Tân Thành, huyện Giồng Trôm, tỉnh Bến Tre.

Qua trình công tác:

- 1939 - 1942: Trđ lý Phđng thí nghiệm Khoa học của TrUđng Đại học Marseille, Giám đốc Sđ Nghiên cứu Khoa học ở Soudan và đã từng làm việc ở các nước Mali, Senegal, Soudan.
- Cuối năm 1946 trở về Sài Gòn.
- 1947 - 1954: Vụ trưởng Vụ Quan gí

Khu VIII, quản đr Liên xUđng quan gí Định Thập (bao gồm Khu VII, Khu VIII và Khu IX, Nam Bộ), TrUđng ban chuyên môn Phđng quan gí miền Tây Nam Bộ.

- 11.1954: Giảng dạy tại TrUđng Đại học Sư phạm Khoa học.
- 1956 - 1978: Công tác tại TrUđng Đại học Tổng hợp Hà Nội. Trong đó: ThUc tập tại TrUđng Đại học Tổng hợp Lomonoxo'p (1957 - 1958), Phụ trách Phđng ThUc vật trong Khoa Hóa - Sinh (1956 - 1959), Phđ chỉ nhiệm Khoa Tự nhiên (1960 - 10.1961), Chủ nhiệm Khoa Sinh học (1961 - 1969).

Một số kết quả đào tạo và nghiên cứu khoa học:

Góp phần đào tạo nhiều khoa đại học, sau đại học ngành Sinh học; Đã dịch và viết nhiều sách về Sinh học.

Khen thưởng:

5 huy chương kháng chiến và lao động.

NGƯỜI THAY, NHÀ KHOA HỌC, NGƯỜI KÝ SỰ MANG BÍ DANH "PHƯƠNG THANH"

Phụng ngon Tay có câu "*Có do không làm nên ông thầy tu*"⁽¹⁾. Qua vậy, học hàm, học vị và chức danh là những tiêu chí quan trọng cho các nhà khoa học, cho các thầy giáo và các trưởng đại học nhưng không phải luôn luôn là như thế. Tôi nhớ lại để tặng GS. Hoàng Xuân Nhị các học trò của ông không dám định danh hiệu *Nhà giáo Ưu tú* của ông để anh chán dùng nên ban cho ông. Lý do ông phải nhận danh hiệu mà ông có. Cũng vậy, tôi cũng cần nhớ lại phát biểu của GS. Nguyễn Kontum trong buổi ông nhận danh hiệu *Nhà giáo nhân dân* rằng ông không vui vì có những người khác trưởng đại phải xứng đáng với danh hiệu này nhưng đã không được. Chuyện cũ. Tôi biết Tạ Quang Bửu không có học vị cao, nhưng ông qua là nhà bác học, thầy của nhiều thế hệ các thầy, các nhà khoa học, nhiều viện sĩ, bác học khác của nước ta, người ta cũng chỉ gọi ông là GS. Tạ Quang Bửu.

Dùng Hieu Thi cũng là trưởng hợp trưởng tu. Khi tôi viết *Lời gửi thiếu cho cuốn sách "Cổ sử sinh thi học"*⁽²⁾ của người thầy đã khuất của chúng tôi với dòng đầu tiên: "*GS. Dương Hieu Thi...*" thì có người nhắc tôi là thầy Thi chưa phải là giáo sư... Tôi biết thế nhưng tôi vẫn viết trang trong "*GS. Dương Hieu Thi sinh ngày 10.5.1912 tại xã Tân Thanh, huyện Giồng Trôm, tỉnh Bến Tre...*". Có sao đâu vì trong lòng chúng tôi, những học trò của ông, chúng tôi kính phong ông là giáo sư dạy - giáo sư của chúng tôi. Vì "*đó là... nhà sinh học bậc thầy của họ hết tất cả chúng tôi - những giáo sư, tiến sĩ, phó tiến sĩ Sinh*

(1) *L'habit ne fait pas le moine* (Đường trong mắt ma bat hình dong - Le Kha Ke, *Từ điển Pháp • Việt*, 1981).

(2) *Cổ sử Sinh thi học*, NXB Đại học Quốc gia Hà Nội, 1998.

học đang sống và làm việc trên khắp mọi ngõ ngách của Tổ quốc"⁽¹⁾.

Thật vậy, một số lượng lớn các học trò của thầy đã đi nhiều công việc vì chuốt trong các ngành sinh học, nông lâm nghiệp và nhiều ngành khác ở các trường đại học, viện nghiên cứu hay các cơ quan quản lý trong khắp cả nước đều là học trò của thầy. Tuy thế hiểu về thầy có lẽ cũng không dễ nhiều người, vì lẽ thầy khiêm tốn, ít khi nói về mình.

*

Sai Gòn, đất Nam Kỳ từ từ dần dần thực dân Pháp, người ta nhìn thấy đất nước này từ đó hơn các miền Trung Kỳ hay Bắc Kỳ. Nhưng anh thanh niên Nam Bộ, quê ở Bến Tre ấy, đã đi học lại cảm thấy bức xúc về tu do trên mảnh đất quê hương mình. Anh thấy bao nhiêu người trẻ anh, học hành kiếm được mảnh đất nào đó rồi chung quy cũng chỉ kiếm sống trong một công sở nào đấy, an tâm làm công chức cho chính quyền thuộc địa Pháp mà thôi. Anh cảm thấy sống như thể chán lăm. Nhưng tu do như thế nào với người thanh niên đầy nhiệt huyết ấy, dễ lẽ người thanh niên ấy cũng hiểu đến đâu hiểu tu do của mình phải trong tu do của cả dân tộc. Người ta kể rằng anh thích cuộc sống được từ do "bay nhảy" thỏa thích⁽²⁾.

Năm 1930, anh muốn sang Pháp du học nhưng do điều kiện. Tuy gia đình khá giả nhưng cũng không đủ chi trả cho anh du học nước ngoài. Do vậy anh đã cùng mấy người bạn lớn tuổi hơn mình danh nghĩa "đi du lịch" để xuất ngoại học tập. Sang đến Pháp anh đã phải cố gắng rất nhiều. Tu thân anh phải lao động để kiếm sống nên đã kiếm được người và với sự giúp đỡ của bạn bè anh đã vượt qua được để theo kịp các bạn.

Sau 8 năm sống vất vả, mệt mỏi học tập cuối cùng, năm 1938, anh đã tốt nghiệp Đại học Khoa học với 5 chuyên ngành Vật lý, Động vật học, Sinh lý học, Hóa học đại cương và Địa chất học trong khi chỉ cần 3 chuyên ngành là đủ để được làm một chuyên gia ở Trường Đại học Marseille. Bạn bè anh chỉ là

(1) Nguyễn Lan Dũng, *Kien thitc ngày nay*, số 17, ngày 15.8.1989.

(2) Hai Ly, *Thu do Hà Nội*, số 1405, thứ Tư, ngày 1.5.1963.

điều **chế** viên d Bd môn Sinh lý học của trUng đại học, sau đó đUc bổ nhiệm làm trđ lý giao sU phụ trách thiế tập của nhà trUng.

Làm việc và học tập, anh chuẩn bị thi nhận bằng thạc sĩ, nhưng rồi Chiến tranh thế gidi **thứ II** bùng nổ (1939) việc học hành trở nên dđ đang. Anh phải dời đến năm 1942, nhưng kỳ thi khđng **được** mở lại. Chiến tranh, Chính phủ Petain hạ lệnh không cho dân thuộc địa đUc làm công chức d Pháp. Anh xin về Đông DƯng để giảng dạy d TrUng Cao đẳng Hà Nội. Không may, anh lại mắc kẹt d châu Phi và trong một thời gian dài, tại đây anh đã có đUc một số công trình nghiên cứu thuộc Viện nghiên cứu Pháp d Tây Phi với chức danh Giám đốc. Thời gian đó, có ngUd Pháp muốn rii anh vào một tổ chức chính trị nhưng anh đã từ chối và chỉ mãi miet nghiên cứu chuyên môn vì anh cần là người cai chính trị của những kẻ thống trị mình!

Năm 1946, anh trở về nước trong niềm hào hứng sau bao năm xa cách. Sài Gòn! Lại vẫn Sài Gòn, hđn ngọc Viên Đông, một Sài Gòn hoa lệ nhưng vẫn là một Sài Gòn thuộc Pháp, một Sài **Gòn** bị tam chiếm. Một sự thực oai oam, đau lòng với anh - ngUd thanh niên rất ham hđ khi trở về quê hương. Đó là việc gặp lại "mặt trăng bán" ngUd Pháp cùng học với mình ngày nào, học kém hơn mình mà giờ đây nhảy lên đầu lên cổ mình, làm chủ mình!

Tự do! Cả nước đang đứng lên đấu tranh để giành tự do cho dân tộc. Tiếng gọi của cuộc kháng chiến cứu nước đã thúc giục ngUd **trí** thức DƯng **Hữu** Thời đến với cách mạng. Năm 1947 DƯng Hưu Thời sau một thời gian d Sài Gòn về Bến Tre quê anh theo kháng chiến trong ngành quan gidi và tại đây anh giii các chức vụ như Vụ trưởng Vụ quan gidi Khu VIII, Quản đốc liên xƯng quan gidi khu VII, khu VIII và khu IX, Trưởng ban chuyên môn Phđng quan gidi miền Tây Nam Bộ. Cho mãi đến sau chiến thắng Điện Biên **Phủ**, hòa bình lập lại, năm 1954 anh tập kết ra Bắc trở lại với nghề nghiệp chuyên môn của mình.

Tháng 11.1954, thay Thời về dạy các môn học về Thuyết vật học tại TrUng Đại học Sư phạm Khoa học. Điều làm cho các sinh viên thời đó ngạc nhiên là đã nhiều lần giờ giảng của thầy phải dừng lại để thay tiếp các anh bộ đội bên Bộ Quốc phòng

den lam viec vdi thay. Cac anh bo doi goi thay la ky sU PhUdng Thanh va ndi chuyen, trao ddi va xin y kien thay toan nhiing chuyen sùng dan, bom min. GS. Nguyen Lan Dung la mot trong sd nhiing hoc trđ dau tien eua thay khi dd ed ke lai rang: khi nhom sinh vien td md hdi tham cac anh bo doi ve thay thi den lươt cac anh lai ngac nhien tai sao PhUdng Thanh, ky sU quan gidi ndi tieng sang tao vii khi d mien Tay Nam Bo lai day Sinh hoc d trUdng dai hoe? GS. Nguyen Lan Diing ke: Hoa ra hoi do khi len chien khu, di khang chien thay Thđi da ke lai qua trinh hoc tap va nghien cứu của mình tUdng mong đưóc dem nhiing kien thiie da hoc tap đưóc của mình cd the giuip ich đưóc gi trUc tiep cho dat nUde. NhUng nhiing ngUdi nghe deu hd hiing don nhan vi ngUdi ta khong biet sử dụng dUde gi ve nhiing chuyen mon Sinh hoc eua thấy trong hoan canh lửa bong nUdc soi nay? The la ro! Thay quyet dinh diing vo'n ngoai ngii của mình de nghien eiuu mot lĩnh vUc hoan toan mdi me va xa la. Dđ la sung dan va bom min. Va noi gương Tran Dai Nghia, DUdng Hiiu Thđi da trđ thanh mot Tran Dai Nghia eia mien Tay Nam Bo vdi bi danh *Ky sư Phương Thanh*.

Sau 8 - 9 nam du hoc ben trđi Tay, 9 nam khang chien trUdng ky gian khđ ay da toi luyen ngUdi thanh nien Nam Bo DUdng Hiiu Thđi thanh mot dang vien cong san. Trong nhiing nam thang dau xay dUng nganh Sinh hoc ciia TrUdng Dai hoc Tong hdp Ha Noi thi cong dau thuoc ve thay va thay Dao Van Tien (giao sU chuyen nganh Dong vat hoc). Ddng thđi thay ciing da dam dUdng nhiing cong viec chung khac nhU Phđ chu nhien Khoa Hoa - Sinh hoc (GS. Nguyen Hoan la Chu nhien), Pho chủ nhien Khoa Khoa hoc Tu nhien (GS. Le Van Thiem la Chu nhien), Chu nhien Khoa Sinh hoc va la Phđ hieu trUdng nha trUdng (GS. Nguy NHU Kontum la Hieu trUdng). Thđi binh ciing nhu thđir chien, thay Thđi la ngUdi luon gUdng mấu, tien phong trong moi cong viec.

Sinh ra trong mot gia dinh kha gia d Ben Tre, nhUng ca cuoc ddi thay Dudng Hiiu Thđi la nhữnng ngay phan dau day gian kho - gian khđ trong nhiing nam thang hoc tap tren dat Phap, trong cong viec d chau Phi, gian khđ vdi nhiing nam khang chien vdi nghien cdu che tao A.T, bazôka, bom min...

Ngày hoa bình lập lại, thay van kien tri phan dau trong cong viec hang ngay du dd la giang day, nghien cứu khoa hoc hay cong viec quan ly. Tieng Nga la mot trong nhiing ngon ngii kha phiic tap, ay the ma toi khong hieu thay hoc bao gid ma mdi từ chien khu ve, tap ket ra Bắc, trđ lai trUdng dai hoe ehUa lau thay da dung sach tieng Nga lam tai lieu giang day cho chiing toi. Dieu dd chiing to ngoai nang khieu ra thi eon phai la mot sU lao dong tU hoc kien tri mdi ed dUdc. Thdi ky dau của cac trUdng dai hoc nước ta cđn gap rat nhieu khđ khan. Khđ khan trước het la thieu chuyen gia. Vi vay, cong viec của thay lai cang nang nhoc hđn. Tiep can vđi cai mdi, thay đđ hUdng cho nhieu sinh vien di sau vao cae hudng khac nhau trong. hoc tap va nghien cdu thUe vat. Dieu dd da dUde thUc te ngay nay chiing minh la hoan toan diing dan. Y thiie khoa hoe phuc vu thUc tien dđi sdng, san xuat va chien dau lun lun thUdng trưc trong con ngUđi thay. Thay da hudng cac hoc trđ cua thay theo phUdng cham dd. Niem dam me cua thay la nghien eiiu tai nguyen sinh hoc nUdc nha. Ban ron vđi cong viec giang day, cong viec của khoa, eiiu trUdng nhUng thay van bo' tri gid cho eac chuyen du khao thưc dia. Ai biet dUdc rang VUđn Quoc gia Cúc PhUdng ngay nay da dUdc phat hien hđn 45 nam trUdc day ciing la cđ sU ddng gdp cua thay Dưdng Hiiu Thdi. Toi nhđ, Cúc PhUdng hđi do hoang vu lam. Chiing toi theo thay phai loi bo tđi 20 cay so' mdi vao den của riing. Vao riing thi nguy cđ dung dau vđi gau ngUa, gau chđ lam cho bon tre chiing toi sd hai va chinh thay la tam gUdng dem lai long can dam cho chiing toi.

Hoai bao dem khoa hoc phuc vu cuoc song, thay DUdng Hữu Thdi da ghi dau tren cae ddng cđ Ngan Sđn (Bic Can), Phú Binh (Thai Nguyen) rđi Dđng Giao, Ha Trung (Thanh Hoa) để tim cay lam thiic an cho gia súc. Nhiing ket qua nghien eiiu eua thay da đưoc trình bay đ nhieu hoi nghi khoa hoc va in thanh sach. Thay ciing da de ra phUdng phap tuyen chon nhiing cay co hoang dai trong lam thiie an gia súc. Thay say me nghien cứu va hudng cac hoc trđ vao nghien cứu tai nguyen sinh vat cua dat nude. Sinh moi va cay thuoc hoang dai la de tai dUde thay quan tam nhieu ciing vđi cae md Udc que hUdng dđi mdi vđi he thong lớn cae he sinh thai cđ nang suat cao cua ddng bang song

Cửu Long, day mạnh siic san xuất các hệ sinh thái Minh Hải, dũa nhanh ruộng đất miền Tây Nam Bộ len lăm hai, ba vụ lúa thũng true trong y thiic nhà khoa học ĐUng Hiu Thdi.

Cuối những năm 60 của thế kỷ trũc - cuộc chiến đấu chống Mỹ cứu nước ở miền Nam nước ta đã vào giai đoạn cực kỳ khốc liệt. Quan triet phũng chăm khoa học phục vụ sản xuất và chiến đấu, ký sũ Phũng Thanh - Chủ nhiệm Khoa Sinh học, Trũng Đại học Tđng hđp Hà Nội Đũng Hiu Thdi đã cử một đoàn cán bộ của Khoa cũng với các cán bộ của Ủy ban Khoa học Nhà nước (tiền thân của Bộ Khoa học và Công nghệ ngày nay) biết phải sang quan đôi làm nhiệm vụ tìm kiếm những cây hoang dại an dũc cho bộ đôi tác chiến và thũng binh, bệnh binh ở chiến trũng. Chúng tôi có 6 người⁽¹⁾ đều là học trò của thầy cũng với các chiến sĩ bên Cúe Quan như với ba 16, quan trọng, với khi, với tại beo với niềm tin chiến thắng đã đi bộ, hành quân vũt Trũng Sđn vào các chiến trũng 559, Khu V, Tây Nguyên, Nam Bộ. Chính những thử thách của những năm tháng ở chiến trũng đã gđp phần tôi luyện chúng tôi, để chúng tôi có đũc quan điểm, lập trũng tu tũng viing vãng hđn.

Nhđ về một ngũdị thay lịch lăm, tay hoe, với nu eũdị hien hoa, tình tình khiêm tốn, gian dị, trảm tmh, ft ndị về mình nhũng cũng dễ cđi mđ, dễ bóa nhập và tiếp nhận cái mới nhanh, luôn quan tâm đến ngũdị khác và với y thiic hoe hđi, vũt kho vũdn len đũc các thế hệ học trò quy men. Lắng nghe và ghi chép là đức tính ít có ở những ngũdị có lứa tuổi và chiic vụ nhũ thay. Ghi chép để phân hđi, để gđp ý kiến cho ngũdị khác là một tính each rất quý của nhà sũ phạm ĐUng Hiu Thdi. GS. Nguyễn Lan Đình là ngũdị hay viết thũ, viết báo. Có ai biết đũc rằng những bài báo của Nguyễn Lan Đình đũc đoe gia ĐUng Hiu Thdi đọc rồi lại viết thư cho tác gia, những lá thư dài vach ra những điều cần bổ sung và gđi ý những hũng mới, những điều cần phát triển. Nguyễn Lan Đình là ngũdị thũng viết thư cho thầy và cho đến những ngày gần cuối đời của thầy,

(1) Đoàn gồm Nguyễn Nghĩa Thìn bây giờ là GS.TSKH, Trũng ĐHKHTN, Lê Kim Biên, PGS., Vũ Xuân Phương, PGS. Nguyễn Tiến Hiệp, TS, Hoàng Văn Vẽ đều ở Viện Khoa học Việt Nam và tác giả bài viết là Trưởng đoàn.

anh van deu dan nhan đưóc thU, nhiing ldi khuyen dan cua thầy. That la mot ngUdi thay tam huye't vdi hoe trđ của mình!

Nhiing nam thang cuo'i ddi, thay DUDng Hiiu Thdi vkn chien dau vdi bệnh tat de tong ket nhiing viec con dd dang. Cuo'n "*Ca sd Sinh thđi hgc*" la cong trình cuoi ciing eua thay tren giUDng bệnh. Nhiieu ban thao khac cđn bd dd va d gid phút lam chung ngUdi ta cđn tim thay tren ban lam viec của thay nhiing trang viet dd dang ve lịch sử ngành quan gidi mien Tay Nam Bo.

Con ngUdi khong phai la thuy tinh hay pha le. Thay Thdi ciing cđ tam sU. Toi cđ lđi hay khong khi viet ve ngudi da khuat, lai la ngUdi thay mình kinh trong? Cách day 10 nam, thang 9.1996 khi chiing toi ky niem 40 nam thanh lap Khoa Sinh hoe, TrUDng Dai hoc Tong hdp Ha Noi, DUDng PhUDng Dung, con gai ut (da mat) của thay da viet thU cho toi, cđ doan: "*Cđ mot dem ddu ndm 1989 tức là ndm ba chdu mdt, ba chdu dd ngoi ndi chuyen vdi chdu tđi 12 gid dem..., Ba chdu ndi lai todn bg cuoc ddi của mình, cho chdu coi cuon sd ghi tdng ket cdc cong trình nghien citu..., Sau khi ke rdt nhiieu, cuoi cung ba chdu ndi:... Cđ cuoc ddi ba di theo cđch mang, cđng hien het sức mình cho khoa hgc. Ba luon phđn ddu vượt len chinh ban thđn mình, ba khong mot chut dn hđn ndo khi nghĩ lai todn bg cuoc ddi cita mình. Ba chi buồn vd tiếc là cuoc ddi ba gap phđi nhiieu dieu khong may vd...". Phai chang dieu khong may dd da la nguon bđc xuc de cho ngUdi hoc trđ cua thay, nay da la giao sU, khi GS. Lan Diing thđt len sau khi dU dam tang cua thay va rang trong cao phđ chỉ ven ven cđ hoc vi "*Ky sU Phương Thanh*". Co le chiing ta ciing nhat tri vdi GS. Nguyin Lan Diing ring: "*Nhitng tđm hudn chương để trướclinh citu thđy chiing to Dđng vd Nhđ nUDc dd ghi nhan cđng ơn của thđy*" va "*dong dđo cdc the he hgc tro dUa tien thđy vdi niem tiếc thương vo han là nhUng bd hoa dep nhđt dUa thầytdi coi vđnh hđng*"⁽¹⁾.*

Va eac hoc trđ cua thay, nhđ thay, viet ve thay.

(1) Nguyin Lan Diing, *Kien thitc ngdy nay*, so 17, ngay 15.8.1989.

TrUdng Dai hoe Tong hdp Ha Noi của chiing ta trUde day, nay la Dai hoe Quo'c gia Ha Noi, ke tuc truyen thong cua Dai hoc Dong DUdng da cd 100 nam phat trien. Thây la ngUdi tiep thu cai mdi rat nhanh, thay se hai long ve nhiing gi thay de lai cho cae hoc trđ eua minh xay dUng mot Khoa Sinh hoe lớn manh, kang trang trong Dai hoc Quo'c gia Ha Noi không thua kem gi ai. Khi viet nhiing ddng nay, trong so' hang ngan, hang van gUdng mat của Dai hoe Qude gia Ha Noi toi không biet nhữing ai se ed trong so' 100 tieu bieu, nhUng chac chan rang ebon DUdng Hiiu Thdi nhU la mot sU danh gia công bằng và phan nao cd the xoa di nhiing gi cđn Uu tU của *thky* trUdc day.

Bay gid, thay co the mim cUdi nhìn cac the he ke tiep xay dung Dai hoc Quo'c gia Ha Noi vũng manh và thay cứ yên tâm cùng nha van Doan Gidi de tiep tue trđ chuyen ve "dat riing pHUdng Nam, ve ca bo'ng mú, dude Ca Mau" vdi anh Nam Gioi, nha sinh hoe nghiiep dU tai nang.

Thay ldi ket

Chau PHUdng Dung yeu quy. Trong thU viet cho chu cách day da 10 nam chau da ke "*cd le chdu là ngUdi hieu ba chdu hơn cd*"... rang ba chau la ngUdi không bao gid phan nan gi cho ban than, nhUng khi nghe ba ehau ndi chau da bi am anh, ay nay, kho tam mai ve nhiing dieu ba chau ndi cuoi ciing. Va hom nay de ehau khdi ban tam them niia, nhiing gi chau da "len ma chau" gUi ra cho chu (vi ma ehau da "*Tao cdm mdy..*" ma), chú da co' cho moi ngUdi hieu dUde phan nao ve ba ehau. Chi PHUdng Xuan cua chau ciing cd viet cho chú ndi rang luc ba chau nghĩ hUu, dUdng benh, chau thUdng dUdc ba cho xem eac ban thao và "em Dung doc và gdp y". Chau c6 mot ngUdi cha that la tuyet vdi! Chau hay thanh than yen nghĩ ciing ngUdi cha kinh yeu, lai đưóc tam tinh vdi ba ve nhiing chuyen ngay nao tren dat Bac, ve sinh moi và nguon tai nguyn cay thuoc nU6c ta. Trong long eac chú thi ba ehau mai mai *vkñ* la mot giao sư that sU, mot thay giao Uu tú diing nghĩa, mot nha khoa hoc chan chinh và tren tat ca la mot cUu chien binh, ngUdi chien sĩ, mot "anh bo doi cu Ho"!

Nguyen Ba